

УДК 339.94:629.78](470:73)"1990/1999"

Журавльова Л.В.,

викладач історії та правознавства

Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування

Національного авіаційного університету

Американо-російське космічне співробітництво в контексті курсу на комерціалізацію галузі (1990-і роки)

У статті аналізується співпраця урядів країн та приватних компаній у космосі як чинник комерціалізації космічної галузі США у постхолодний період і як один із пріоритетних напрямів космічної політики держави. Визначено основні фактори, що впливали на процес налагодження взаємодії між Росією та Сполученими Штатами Америки у космічній галузі протягом 1990-х років. Розглядається комерційний ефект від американо-російського співробітництва з мирного використання космосу на прикладі Міжнародної космічної станції.

Ключові слова: комерціалізація космосу, американо-російське співробітництво у космосі, постхолодний період, комерційний ефект, космічний ринок, мирне використання космосу, Міжнародна космічна станція.

Перед Україною сьогодні стало актуальне питання можливостей використання потенціалу її космічної галузі, успадкованого від радянських часів. Участь українських підприємств у багатьох американо-російських космічних програмах періоду 90-х років ХХ ст. робить вивчення процесу і перспектив комерціалізації космічної галузі необхідною умовою інтеграції України до світового космічного ринку.

Дослідження різних аспектів американо-російського співробітництва на комерційній основі має неабияку актуальність з огляду на той неоцінений досвід, що було отримано в результаті спільніх дій по розвитку галузі як урядовими структурами, так і приватним сектором обох країн. Механізми комерційної взаємодії з мирного використання космосу між США та Росією у «постхолодний період» є не менш важливим аспектом більш широкого міжнародного співробітництва, основи якого були закладені саме в 90-ті роки.

У 1991 р. разом із розпадом Радянського Союзу розпочалася нова ера – ера американо-російського співробітництва у космосі. Після довгих десятиліть жорсткої конкуренції, недовіри і взаємних звинувачень, що мали місце протягом «холодної війни» між США та Росією настав період безпрецедентної за масштабами співпраці у галузі мирного використання космосу.

На початок 90-х років закінчення «холодної війни» поставило перед космічною галуззю двох наддержав по суті однакові проблеми і виклики, які і підштовхнули колишніх суперників з космічної гонки до кооперації у галузі. Однією з найважливіших проблем, що турбували США і Росію, стала проблема фінансування космічних програм. Так, створена ще наприкінці 80-х років на противагу російській станції «Мир» американська космічна орбітальна станція «Фрідом» була надзвичайно затратною для Сполучених Штатів – передбачалося, що витрати на її будівництво сягатимуть 8 млрд. долларів [5, с. 53]. Наприкінці 80-х – на початку 90-х років Конгрес і Національне управління з аeronautики і дослідження космічного простору (НАСА) всіляко намагалися стримувати зростання вартості програми. У січні 1988 р. Білій дім урізав наполовину бюджетний запит НАСА на станцію «Фрідом» – до 1,5 млрд. долларів на п'ятирічний період. Конгрес у свою чергу скоротив ці асигнування ще на 471 млн. долларів [5, с. 54].

Незважаючи на такі складні умови, все ж прихильників продовження робіт з орбітальної космічної станції у США також було чимало. Національний космічний клуб, створений для сприяння впровадження передового досвіду в галузі космічної діяльності, проводив значну роботу в сфері взаємодії між урядом і промисловістю, а також виступав у ролі державної

організації, що розвиває систему освіти з підготовки фахівців на цьому напрямі. У своєму зверненні до Національного космічного клубу від 24 червня 1992 р. директор НАСА Д.Голдін зазначав з приводу необхідності продовження асигнувань проекту «Фрідом»: «У країні, яка зосереджується занадто часто на короткострокових перспективах, Національний космічний клуб є одним з небагатьох федеральних відомств, які присвячені майбутньому. Близько 2 млрд. доларів з бюджету цієї установи було призначено для станції. Здається, що це багато, поки не порівняти з 6,3 млрд. доларів, які ми щороку витрачаємо на їжу для домашніх тварин, 4,3 млрд. доларів на чіпси, 1,4 млрд. доларів на попкорн»[13, с.142].

На початку 90-х років у космічній галузі Росії також існували фінансові проблеми, викликаних насамперед наслідками розпаду Радянського Союзу. Бюджет Міністерства оборони, яке і було основним замовником космічних технологій, значно скоротився завдяки гіперінфляції, що охопила не лише Росію, а й колишні республіки СРСР, пов'язані єдиною валутою. Така ситуація негативно вплинула на російську космічну індустрію.

На нашу думку, саме економічні проблеми стали першочерговим стимулом розгляду можливості співробітництва двох найпотужніших космічних програм, що дало б змогу завдяки спільним зусиллям не лише обмінятися досвідом і зміцнити міжнародне співробітництво, а й значно здешевити космічні проекти.

Незважаючи на високий рівень економічної привабливості від співпраці у космосі, перші кроки з налагодження зв'язків між урядовими структурами та комерційними установами проходили доволі складно. Крім суттєвих економічних проблем існувало важливе геополітичне питання, що гальмувало комерційне співробітництво США та Росії у космосі. Ним стало питання нерозповсюдження ядерної зброї, що завжди розглядалося у площині використання військової космічної техніки.

У січні 1991 р. за рік до розпаду СРСР Главкосмос, який був організований ще у 1985 р. як підприємство, що орієнтоване на пошук міжнародних партнерів по комерційному використанню космосу, домовився продати кріогенний ракетний двигун космічному агентству Індії. США, у свою чергу, виступили проти цієї домовленості як такої, що порушує міжнародний режим контролю за ракетними технологіями, встановлений у 1987 р.[9].

СРСР та Індія стверджували, що їх утода не пов'язана з технологіями військового призначення, а лише стосується космічної техніки для запусків ракет. Для Росії це могло б стати першою комерційною угодою з продажу космічної техніки. Однак, США наполягали на тому, що використання кріогенного двигуна можливе і для військових цілей. Тож у травні 1992 р. адміністрація Дж.Буша-старшого наклала санкції з обмеження торгівлі космічними технологіями на Главкосмос та індійське космічне агентство.

Ця ситуація стала предметом обговорення на Вашингтонському саміті Буш-Єльцин у червні цього самого року. Результатом запеклих дискусій з питання легітимності продажу Росією Індії кріогенних двигунів стала спільна заява від 17 червня 1992 р. президентів Росії і США, в якій вони погодилися, що їх країни повинні працювати разом із своїми союзниками та іншими зацікавленими державами з метою розробки концепції глобальної системи як частини загальної стратегії щодо непоширення балістичних ракет і зброї масового знищення [2, с. 111]. Але досягти компромісу на основі цієї заяви надалі так і не вдалося. Причиною такої ситуації, вочевидь, була наявність давньої недовіри між урядами держав, яку ще належало побороти.

Незважаючи на питання Індії та наявністю суперечностей у цей самий період відбулися події, що стимулювали обидві сторони здійснити підрахування економічної привабливості співпраці. Так, ще у лютому 1992 р. генеральний конструктор провідної російської космічної фірми «Енергія» Ю.Семенов виступив у погоджувальному комітеті з бюджету Сенату США з доповіддю про перспективи спільних робіт з космічних програм, в якій обґрунтував економічну доцільність співпраці США та Росії у космосі [1, с. 21].

Зацікавленість обох сторін у скороченні державних витрат на мирне використання космосу і, одночасно бажання розвивати космічну галузь, підштовхнуло їх до розгляду питання комерційного використання космосу як окремого напряму міжурядової кооперації. Так, під час вищезгаданої зустрічі Дж.Буша та Б.Єльцина у Вашингтоні окремо була виго-

лошена ще одна спільна американо-російська заява – про співробітництво в космосі [14, с. 220], що заклала підвалини процесу співпраці у космосі між країнами [16, с.5]. Прийняття цієї домовленості за складних геополітичних умов продемонструвало бажання США встановити курс на спільне із Росією комерційне освоєння космосу.

Надалі питання космічної галузі, в тому числі питання комерціалізації космічної промисловості, стали важливою частиною роботи міжурядової комісії Гор-Черномирдін. Вже 5 жовтня 1992 р. з метою розвитку Міжурядової угоди про співпрацю у космосі між Росією і США [24], підписаної В. Черномирдіним і А. Гором на червневому саміті Буш-Єльцин, була досягнута домовленість про політ російського космонавта на кораблі «Шаттл» і американського астронавта на орбітальному комплексі «Мир» тривалістю близько трьох місяців.

Угода 1992р. «Про співробітництво в галузі дослідження космічного простору в мирних цілях» [11] засвідчила прагнення США та Росії до співпраці. «Мир-Шаттл» став вже практичним втіленням і першим кроком такого співробітництва. У процесі виконання робіт по програмі «Мир-Шаттл» обидві сторони усвідомили не лише реалістичність співробітництва, а і його наукові та фінансові вигоди. Пізніше, у червні 1994р., між російським космічним агентством і НАСА було укладено контракт, згідно з яким американська сторона виділяла на програму 334,6 млн. доларів [1, с.22], які не планувалося виділити цільовим чином, а виплати передбачалися за конкретні роботи – розробку додаткової документації, виконання етапів робіт, виготовлення матеріальної частини. Таким чином, сама робота набула комерційного характеру, і на відміну від «Мир-Шаттл» ця частина програми спільніх польотів отримала назву «Мир-НАСА».

Слід відзначити, що російсько-американські космічні програми, пов'язані з орбітальним комплексом «Мир», були лише частиною більш широкого міжнародного співробітництва. Всього на станції «Мир» було виконано 7600 сеансів експериментів у галузі медицини, біології, технології, проведено 27 міжнародних експедицій, 21 з них – на комерційній основі [1, с.22].

Спільна діяльність у ключі програми «Мир-НАСА» стала основою формування глобальної міжнародної співпраці у галузі вивчення та використання космічного простору. І вже у березні 1993 р. генеральний директор Роскосмосу Ю.Коптєв і генеральний конструктор «Енергії» Ю.Семенов виступили з ініціативою перед керівником НАСА Д. Голдіном створити Міжнародну космічну станцію (МКС).

Обидві сторони розуміли, який величезний позитивний комерційний ефект можна буде вилучити із співробітництва з МКС. Однак, у Законі Російської Федерації від 20 серпня 1993р. «Про космічну діяльність» дещо завуальовано зазначалося, що зміцнення і розвиток науково-технічного та інтелектуального потенціалу космічної індустрії та її інфраструктури є однією з цілей космічної діяльності Росії [6]. Вочевидь, така невпевненість була обумовлена усвідомленням неможливості профінансувати і МКС, і свою найбільшу гордість космонавтики – станцію «Мир».

Зацікавленість США у проекті була зумовлена перш за все економічними вигодами, що могла принести експлуатація міжнародної орбітальної станції. Спектр цих вигод був доволі широким: підвищення конкурентоспроможності космічної промисловості, розбудова інфраструктури космічної галузі, підвищення міжнародного престижу та ін. До того ж, Міжнародна космічна станція стала для США не лише елементом запозичення радянського/російського досвіду будівництва великих орбітальних комплексів і довготривалих польотів, а й регулятором недопущення безконтрольного витоку передових космічних технологій в інші країни [3, с.2].

МКС – найбільший техногенний об'єкт (блізько 450 т.) у космосі і найдорожчий науковий проект в історії людства [18]. Проект виник завдяки зусиллям 15 країн: Бельгія, Бразилія, Німеччина, Данія, Іспанія, Італія, Канада, Нідерланди, Норвегія, Росія, США, Франція, Швейцарія, Швеція, Японія. Але, звичайно, найбільший внесок у програму зробили США (лише витрати НАСА на МКС, без урахування витрат на «Шаттли», з 1994 до 2005 р. становили 25,6 млрд. доларів [17]) та Росія, із співробітництва яких і розпочалася грандіозна епопея створення та функціонування МКС.

Ключовим аспектом співробітництва з МКС стала необхідність забезпечити повну інтеграцію американських і російських космічних технологій. Адже існували суто технічні питання, для вирішення яких потрібна була готовність йти на компроміс. Тому переговори і владнання документації забрали доволі багато часу, перш ніж у 1998р. Росія запустить перший елемент міжнародної станції у космос.

Реалізація такого глобального проекту не могла обйтись без потужностей вже існуючих аерокосмічних фірм обох країн. У 1994р. розпочався пошук підрядників для виробництва різних компонентів МКС. У Росії головним підрядником стала приватизована в цьому самому році ракетно-космічна корпорація «Енергія», НАСА ж обрало «Боїнг». На «Боїнг» було покладено завдання збудувати чотири модулі для станції і провести інтеграцію їх систем. Корпорація «Енергія» мала створити і запустити перший модуль «Зірка», який вважався базовим компонентом станції і мав забезпечити умови роботи та відпочинку екіпажу, управління роботою основних частин комплексу, постачання комплексу електроенергією, двосторонній радіозв'язок екіпажу з наземним комплексом управління та ін.[10].

Для будівництва модуля «Зірка» субпідрядником з монтажних робіт було обрано Державний космічний науково-виробничий центр (ДКНВЦ) ім. М.В. Хрунічева, що почав конструювати першу частину МКС. Однак, за умов загального падіння російської економіки, кошти, які мав виділити уряд Росії на проект, не надійшли. Роскосмос, створений у 1992 р. як федеральне відомство, у грудні 1995р. заявив, що якщо уряд не виділить обіцяні кошти, то проект буде згорнуто. Врешті-решт було виділено лише 31% необхідних коштів, що залишило російське космічне агентство з дефіцитом у 43 млн. доларів [4, с.39]. З цього періоду фінансові проблеми не залишали проект МКС.

На російський уряд у цей час здійснювався сильний тиск як з боку НАСА, так і з боку субпідрядників, які вимагали оплати своїх послуг. Представникам космічної галузі обох країн було відомо про проблеми навколо модуля «Зірка», але для широкого загалу це стало відомо у 1997р., коли «Нью-Йорк Таймз» випустила кілька статей, в яких розповідалося про можливість зрыву проекту МКС[5,с.155]. У самій Росії у 1998р. також з'являються побоювання, що через постійні відставання від графіку та затримок фінансування її можуть виключити із проекту МКС[12].

Водночас у США МКС також піддали критиці. Ще у 1993 р. в США багато політиків були проти будівництва космічної орбітальної станції. У червні цього року в Конгресі США обговорювалася пропозиція про відмову від створення Міжнародної космічної станції. Вона не була прийнята за браком лише одного голосу: 215 голосів за відмову, 216 голосів – за будівництво станції[8].

Незважаючи на такий потужний опір з боку конгресу, учасники проекту розуміли, що згортання робіт по МКС може привести не лише до втрати численних коштів і ліквідації орбітальної станції, а й до краху сподівань на забезпечення безперервної присутності людини у космосі. Тому у 1997р. віце-президент США А. Гор пообіцяв В.Чорномирдину, що американська сторона терміново виділить 100 млн. доларів на відновлення робіт за контрактом, до кінця року передбачалося виділення ще 250 млн. доларів [5,с.155]. Але кошти надходили повільно і затримки продовжувалися.

Поки представники НАСА обурювалися затримками проекту зі сторони Росії, американські підрядники також відстали від запланованого графіка. Один із представників НАСА зі створення американських компонентів МКС зазначав: «Не було жодних гарантій, що США самі вкладуться в необхідні терміни готовності обладнання. Просто росіянини запізнювалися ще більше ніж ми»[5,с.159].

Нарешті 20 листопада 1998р. Росія запустила перший елемент МКС – функціонально-вантажний блок «Зоря». На деякий час фінансові проблеми були забуті, а МКС нарешті стала реальністю. Модуль «Зірка» був пристикований до блоку «Зоря» у 2000р.

У 1998 р. завершила своє існування програма «Мир-Шаттл». Після запуску 4 грудня нової складової МКС – функціонально-грузового блоку «Юніті», побудованого компанією «Боїнг», НАСА відразу переорієнтувала всі кошти на забезпечення програми міжнародної станції. Це означало, що перед Росією постав вибір: або зберегти свій наймасштабніший проект

станцію «Мир» і втратити можливість участі в МКС, або повністю сконцентруватися на міжнародній станції і закрити станцію «Мир». Для Росії було вкрай болючим процесом знищення символу вітчизняних досягнень у космосі. Дискусії навколо цього питання точилися доволі довго, а саму станцію «Мир» було затоплено лише у 2001р. у Тихому океані. Ця подія стала свідченням того, настільки важливим був проект МКС для Росії з точки зору як реалізації своїх геополітичних цілей, так і розрахунків отримати більші вигоди від експлуатації міжнародної станції, ніж цього можна було б досягнути на станції «Мир».

Таким чином, завдяки американо-російському співробітництву у космосі було створено найдивовижнішу техногенну споруду людства. Робота над її створенням не лише інтергувала світову спільноту до мирного використання космосу, а й принесла певні вигоди. Наприклад, лише одна компанія «Бойнг» у період з 1991 до 2001 р. через різні проекти інвестувала у російську економіку близько 1,3 млрд. доларів [22]. Для «Бойнга» інвестиції у космічну галузь Росії стали тим фактором, який перетворив цю компанію на одну із найуспішніших аерокосмічних фірм у світі.

Американо-російське співробітництво з комерційного використання космосу у 90-ті роки стало можливим завдяки зусиллям з налагодження зв'язків із Росією не лише урядових, а й приватних структур, що намагалися скористатися потенційними вигодами від курсу на комерційне використання космосу. І поки в урядових колах адміністрації Дж.Буша йшов процес доведення тези про «невідвортність» співробітництва з Росією та деякими її колишніми республіками СРСР, серед приватних структур США наростала зацікавленість у активізації такого співробітництва.

Американська сторона першою поспішила використати ситуацію для встановлення контактів з російськими компаніями і виступила з різними комерційними ініціативами, які поклали початок розвитку ділових взаємовідносин між американським та російським космічним бізнесом. Зокрема, у жовтні 1992р. фірма «Пратт енд Уїтні» уклала з російським науково-виробничим об'єднанням «Енергомаш» контракт щодо спільного продажу і ліцензування технологій виробництва у США усієї лінії двигунів цього підприємства. У свою чергу, інша американська компанія «Дженерал Дайнемікс», що займалася експлуатацією та випуском одноразових ракет носіїв (РН) «Атлас» також підписала угоду із «Енергомаш» про створення нового двигуна для своєї ракети, який отримав назву РД-180. «Дженерал Дайнемікс», яка внаслідок продажу фірмі «Мартін Марієрта» і злиття з корпорацією «Локхід» у 1995р. перетворилася на «Локхід-Мартін», для виробництва РД-180 обрала як підрядників компанії «Пратт енд Уїтні» та НВО «Енергомаш» [5, ст.181]. Невдовзі, у 1997р., цими компаніями було створено підприємство РД АМРОСС (Ракетний двигун, Американо-російська компанія), що мало займатися організацією виробничої бази, маркетингом і продажем двигунів РД-180 для РН «Атлас».

Зацікавленість американських компаній у співробітництві із російським бізнесом була викликана наявністю значних вигод. Адже, незважаючи на технологічну розвинутість американського космічного сектора, досвід тривалого перебування у космосі, а відтак і конструктування космічної техніки, був більшим у Росії. Директор заводу «Локхід» в Уотертаун Каньон Стів Блейк, штат Колорадо, висловлювався щодо створення РД-180: «Вони (росіяни) будують двигуни і вижимають з них все. Ця машина коштує лише 10 млн. доларів і розвиває тягу в 450 т. Американські двигуни такого зробити неспроможні»[15, р.84].

У зв'язку з цим, у 1995 р. американською компанією «Локхід Мартін», з одного боку, та ракетно-космічною корпорацією «Енергія» і ДКНВЦ ім. М.В. Хрунічева Російської федерації, з іншого боку, було створено підприємство «Інтернешнл Лонч Сервісіз»(ІЛС).

Деякі американські спеціалісти у радянсько-американських відносинах небезпідставно вважають, що партнерство у межах ІЛС допомогло аерокосмічній промисловості США повернути собі лідерство на міжнародному ринку комерційних запусків, захоплене у 80-х роках французькою корпорацією «Аріанспейс» [5, с.185]. Для російських космічних компаній це була корисна можливість отримання досвіду підготовки документації, організації ведення ділових операцій у космічній галузі відповідно до міжнародних стандартів.

На початку 1990-х років, ще до проекту МКС, «Boeing» також скористалася можливістю співробітництва із російським аерокосмічним бізнесом. Одним із найамбіційніших проектів, в якому ця компанія взяла участь, був «Морський старт», за яким передбачалося створити перший плавучий космодром. Корпорація «Морський старт» або СЛК(Sea Launch Company) була заснована навесні 1995р. такими компаніями: американська «Boeing» – 40% статутного капіталу, російська ракетно-космічна корпорація «Енергія» – 25% статутного капіталу, норвезька «Кварнер мерітайм» – 20% статутного капіталу, українське Виробниче об'єднання «Південмашзавод» і Державне конструкторське бюро «Південне» ім. М.К. Янгеля – 15% статутного капіталу. У межах цього проекту 10 жовтня 1999 р. відбувся перший в історії комерційний морський старт у космос телекомуникаційного супутника «DIREC TV-1R»[7].

Таким чином, завдяки спільним зусиллям державного та приватного сектора наприкінці 90-х років співробітництво з комерційного використання космосу дало значні позитивні результати. Економічні вигоди, які було отримано в результаті міжнародної кооперації у космосі, є неоціненими з точки зору отримання колосального досвіду створення міжнаціональної орбітальної системи за допомогою приватних компаній.

Американо-російське співробітництво у космосі в мирних цілях впродовж 90-х років стало одночасно і наслідком, і стимулом зміцнення зв'язків між США та Росією. У результаті американо-російської кооперації у космосі у Сполучених Штатах урядовий курс на комерціалізацію космосу остаточно закріпився як один із пріоритетних напрямів космічної політики держави. Надалі і у Б.Клінтона (директиви «Космічна політика США» № 49, 1996 р.[20]), і у Дж.У.Буша-молодшого (директиви «Космічна політика США» № 49, 2006 р.[19]) і у чинного президента США Б.Обами (директиви «Космічна політика США» № 4, 2010 р.[21]) у офіційних документах комерціалізація космосу стає невід'ємною частиною внутрішнього та зовнішньополітичного курсу Сполучених Штатів.

Наразі саме цей комерційний ефект від мирного використання космосу є важливим чинником співпраці держав попри наявність у кожної з них власних програм стратегічної безпеки. Звичайно, комерційні успіхи неспроможні подолати суперечності, пов'язані з можливістю військового використання космосу, але тим не менш, вони є ґрунтовною основою для збереження активного діалогу між державами.

Враховуючи цю обставину, Українська держава має звернути увагу для себе на стратегію з комерціалізації космосу, опираючись насамперед на міжурядові зв'язки. Економічна доцільність використання космосу з комерційною метою можлива лише тоді і там, де є консенсус між державами щодо готовності залучити приватні компанії до створення такої високотехнологічної і перспективної галузі як космічний бізнес.

Підсумовуючи викладене, доходимо висновку, що участь України у багатьох міжнародних космічних проектах є свідченням зацікавленості провідних держав у партнерстві з нашою країною як на урядовому рівні, так і у сфері комерціалізації космічної галузі. Надавши українському космічному бізнесу більшої комерційної самостійності, наша країна зможе бути залученою до тих потенційних економічних вигод, які більшість космічних держав вже успішно отримують.

Література:

1. Батурин Ю.М. Соперничество и сотрудничество в космосе / Ю.М. Батурин // Вестник института Кеннана в России. – 2007. – Вып. 12.– С. 9-26.
2. Космос: оружие, дипломатия, безопасность / под ред. А. Арбатова, В. Дворкина; Моск. центр Карнеги. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2009. – 175 с.
3. Лузин П.А. Национальная политика США в космической сфере 2001 – 2010 гг.: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. полит. наук: спец. 23.00.04 «Политические проблемы международных отношений, глобального и регионального развития»/ П.А.Лузин. – М., 2012. – 23 с.
4. Семенов Ю.П. Ракетно-космическая корпорация «Энергия» имени С.П.Королева на рубеже двух веков (1996–2001). – М.: РКК «Энергия», 2001. – 1327 с.
5. Эйзенхауэр С. Партнёры в космосе: американо-российское сотрудничество после «холодной войны» пер. с англ. / С.Эйзенхауэр; Совет РАН по космосу. – М.:Наука, 2006. – 291 с.

6. Закон Російської Федерації «Про космічну діяльність» від 20 серпня 1993р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.roscosmos.ru/main.php?id=218&did=1738>.
7. Запуск космического аппарата DIREC TV-1R. Первый коммерческий пуск [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.energia.ru/energia/sea-launch/chron-04.html>
8. История создания Международной Космической Станции [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.walkinspace.ru/index/0-948>.
9. Режим контроля за ракетной технологией 1987г.(справка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-dvbr.nsf/c6bc9d5640647382432569ea003613d9/39ab563438eef9b1c32576f8002b1332!OpenDocument>
10. Служебный модуль «Звезда» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: <http://www.khrunichev.ru/main.php?id=54>.
11. Соглашение между Российской федерацией и Соединёнными Штатами Америки о сотрудничестве в исследовании и использовании космического пространства в мирных целях, Вашингтон, 17 июня 1992 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.federalspace.ru/main.php?id=280&did=1139>
12. Федоров Е, Кириллов В. Россия может вылететь из космоса, если ее исключат из проекта создания МКС// Коммерсантъ. – 1998. – N 6(1409). [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://kommersant.ru/doc/190619/print>.
13. Harland David M, Catchpole John E Creating the International Space Station. – New York: Springer Praxis Books in astronomy and space sciences, 2002. – 416р.
14. «Joint Statement on Cooperation in Space» June 17 1992, Office of the Press Secretary, The White House// Exploring the Unknown: Selected Documents in the History of the U.S. Civil Space Program: In 5 vols. / NASA. – Wash., D. C., 1999. – Vol. II: External Relationships. John M. Logsdon, editor. – 636р.
15. Martin R. From Russia with a thrust of 454 tons// Wired magazine, 2001 December. – P. 83-86.
16. Morgan C. Shuttle-Mir: the U.S. and Russia share history's highest stage. – Houston, Tex.: National Aeronautics and Space Administration, Lyndon B. Johnson Space Center, 2001 – 208 р.
17. Budget Information NASA [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.nasa.gov/news/budget/index.html>.
18. International Space Station facts and figures [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.asc-csa.gc.ca/eng/iss/facts.asp>.
19. NSPP №49 «U.S. National Space Policy», August 31, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.fas.org/irp/offdocs/nspd/index.html>.
20. PDD/NSC №49 «National Space Policy», September 19, 1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.fas.org/spp/military/docops/national/nstc-8.htm>.
21. PPD №4 » National Space Policy», June 29, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.fas.org/irp/offdocs/ppd/index.html>
22. The Boeing company 2001 annual report [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.boeing.com/companyoffices/financial/finreports/annual/01annualreport/BOEING2001AR_all.pdf

Журавлева Л.В., преподаватель истории и правооведения Колледжа информационных технологий и землеустройства Национального авиационного университета

Американо-российское космическое сотрудничество в контексте курса на коммерциализацию отрасли (1990-е годы). Анализируется сотрудничество правительства стран и частных компаний в космосе как фактор коммерциализации космической отрасли США в постхолодный период и как одно из приоритетных направлений космической политики государства. Определены основные факторы, которые влияли на процесс налаживания взаимодействия между Россией и Соединенными Штатами Америки в космической отрасли в 1990-е годы. Рассматривается коммерческий эффект от американо-российского сотрудничества по мирному использованию космоса на примере Международной космической станции.

Ключевые слова: коммерциализация космоса, американо-российское сотрудничество в космосе, постхолодный период, коммерческий эффект, космический рынок, мирное использование космоса, Международная космическая станция.

Zhuravliova L.V., Lecturer of the History and Law College of Information Technology and Land Management of National Aviation University

The USA-Russian space cooperation in the context of the course on the commercialization of the branch (1990's). The cooperation between governments and private companies in the space, as a factor of commercialization of space industry of the U.S. in the post-cold period and as one of the priority directions of space policy is analyzed in the article. The main factors that influenced the process of establishing cooperation between Russia and the United States in the space industry in the 1990's are identified. The commercial effect of the US-Russian cooperation on the peaceful use of outer space on the example of the International Space Station is considered as well.

Key words: commercialization of space, US-Russian cooperation in space, post-cold period, commercial effect, space market, peaceful use of outer space, International Space Station.

УДК 001.32:39(=161.2)]"18"

Конта Р.М.,

канд. істор. наук, доцент кафедри етнології та краєзнавства
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**Висвітлення питання етнологічних досліджень
у Науковому товаристві ім. Шевченка наприкінці XIX ст.
(на матеріалах «Літературно-наукового вісника»)**

У статті розглядається проблема висвітлення на сторінках «Літературно-наукового вісника» наприкінці XIX ст. розвитку української етнології у Науковому товаристві ім. Шевченка. Проаналізовано структуру цього друкованого органу, характер вміщених у ньому матеріалів та їх зміст у контексті дослідження етнографічної діяльності членів Етнографічної комісії. Простежено основні тенденції формування наукових знань про етнологічні здобутки членів зазначененої організації, а також значення «Літературно-наукового вісника» як історіографічного джерела до вивчення поставленої проблеми.

Ключові слова: Наукове товариство ім. Шевченка, етнологія, етнографія, історіографія, Товариство, НТШ, ЛНВ, «Літературно-науковий вісник».

Важливим етапом становлення етнологічної науки в Україні була діяльність Наукового товариства ім. Шевченка (далі – НТШ, Товариство). Інформацію про етнографічні дослідження у зазначеній організації можна знайти у виданнях Товариства, серед яких варто виділити «Літературно-науковий вісник» (далі – ЛНВ). Від початку свого заснування в 1898 р. і до червня 1905 р. цей журнал був друкованим органом НТШ, потім його передали до «Українсько-руської видавничої спілки». Пізніше ЛНВ був перенесений до Києва (січень 1907 р.). Загалом в історії існування видання виділяють кілька періодів.

У контексті вирішення порушененої нами проблеми ми зупинимось на першому львівському періоді існування ЛНВ (січень 1898 – грудень 1906 р.), більша частина якого пов'язана з діяльністю Товариства. Хронологічні межі цього дослідження пов'язані зі створенням ЛНВ, що в часі збігається із заснуванням Етнографічної комісії НТШ у 1898 р. та охоплюють період до кінця 1900 р. Матеріали, вміщені на сторінках ЛНВ за цей період, досліджуються з історіографічної точки зору в аспекті висвітлення етнологічної діяльності членів Товариства.

Серед інформації, що характеризує етнографічні здобутки НТШ, слід виділити рецензії та анотації на етнографічні видання організації та праці окремих її членів, що переважно розміщувалася в підрозділі ЛНВ під назвою «Хроніка та бібліографія». Крім того, предметом аналізу цієї статті є й інші праці, які прямо чи опосередковано пов'язані з етнографічною науковою діяльністю членів Товариства.